

Terminologiija ja leksikografiija

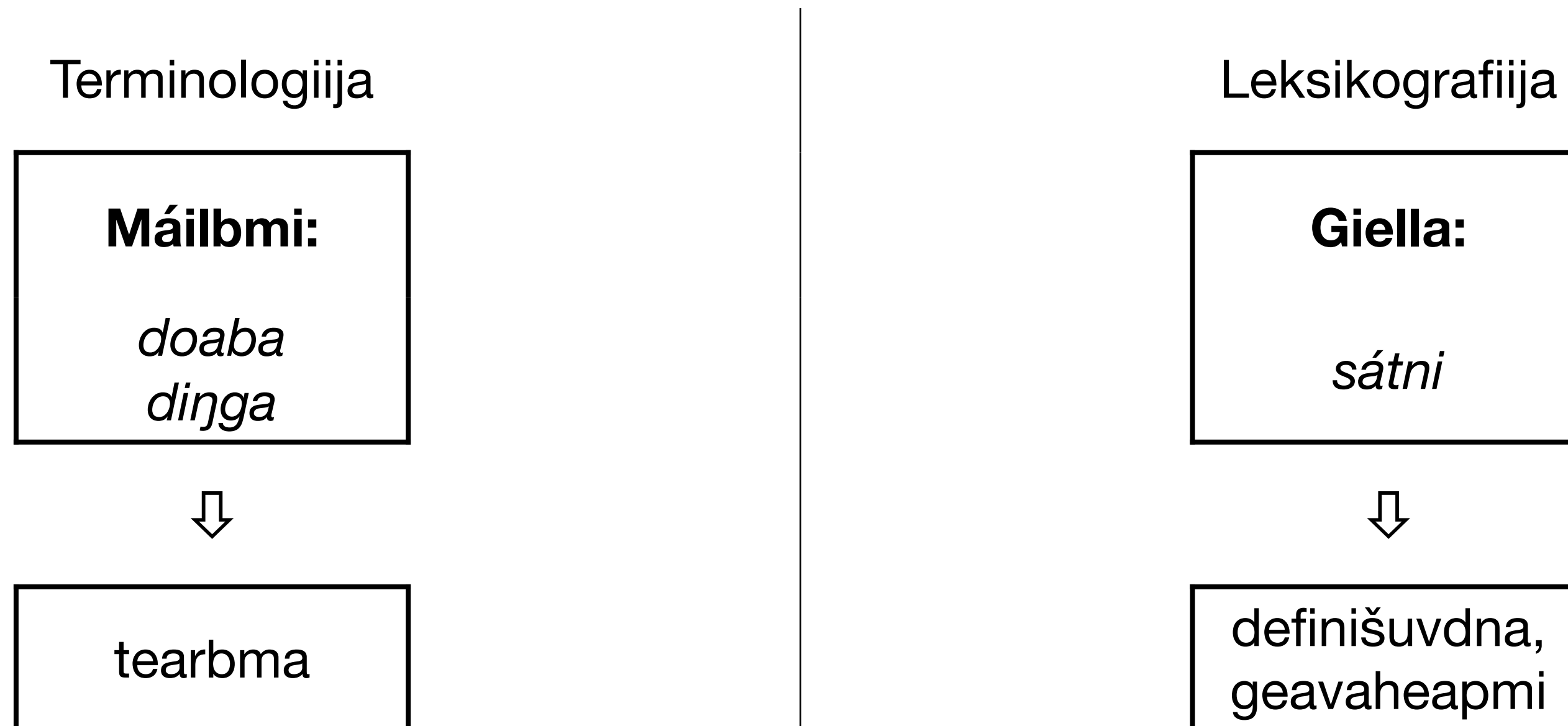
Trond Trosterud, cuoŋománu 29.b. 2021

Terminologiiija

- TERMINOLOGIIJAOAHPPU lea *doahpagiid ja sin fágagielalaš namaid dieda*

Terminologiija ja leksikografiija

- TERMINOLOGIIJAOAHPPU lea *doahpagiid ja sin fágagielalaš namaid dieda*
- LEKSIKOGRAFIIJA lea *sániid ja sin mearkkašumi ja geavaheami dieda*

Vuos veahá leksikografiija birra

- Leksikografiija = diehtu **sániid** birra
- Muhto lea vejolaš ordnet sániid dihto vugiid mielde sátnegirjjis:
 - sániid mielde = semasiologalaš sátnegirjjit (*semema*), sisdoallu lea ordnejuvvon *dajaldaga* (= "mearkka") mielde
 - iešvuodaid mielde = onomasiologalaš sátnegirjjit (*onoma*), sisdoallu lea ordnejuvvon dávvira dahje doahpaga mielde.
 - **Fuom!** onomasiologalaš sátnegirjji fádda lea goitge sátni, iige doaba. Sánit leat dušše systematiserejuvvon doahpagiid dahje dávviriid mielde

Moadde ovdamearka

- Sátnegirjjit ordnejuvvon sátnehámi mielde
 - Buot guovttegielat sátnegirjjit davvisámegielas - dárogillii, ... (jna.)
- Sátnegirjjit ordnejuvvon mearkkašumi mielde
 - Jovnna-Ánde Vest
 - Konrad Nielsen IV

sátni terminologiijas

- **tearbma** = sátni dahje frása, mas dihto konteavsttas lea dihto mearkkašupmi

Terminologiija

- Viiddes fágalaš girjjálašvuohta (earenoamážit Duiskkas, maid Suomas)
- Mu presentašuvdna: Heidi Suonuuti: *Termlosen*. Språkrådet 2010

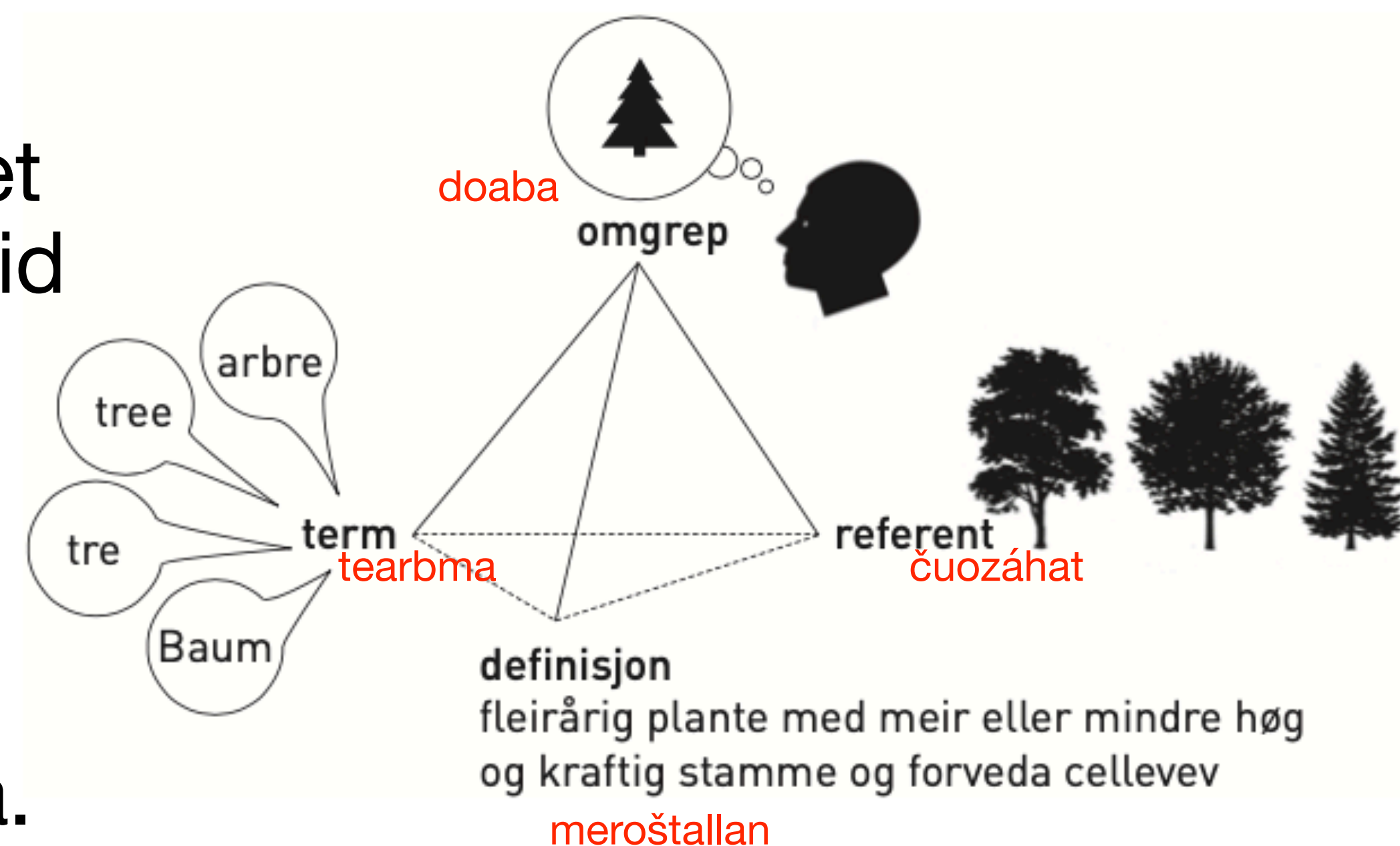
Terminologiija

1. Doahpagiid analiisa
2. Meroštallamat
3. Tearpmat
4. Doabaharmoniseren ja tearbmaharmoniseren
5. Terminologiijaprošeavtta ceahkit
6. Terminografiija (terminologalaš dáhtaid ovdanbuktin)
7. Normatiiva dieda?

Doahpagiid analiisa

Doahpagiid analiisa

- Máilmmis leat mánga konkrehta dahje abstrákta albmoneami (fenomena). Mii gohčodit daid **čuozáhahkan**.
- Go mii jurddašit čuozáhagaid, mii abstraheret daid dovdomearkkaid, bidjat dovdomearkkaid oktii, ja boađus lea **doaba**.
- Vai sáhtta ipmirdit doahpagiid mii fertet daid **meroštallat**.
- **tearbma** lea dajahus, mii namuha doahpaga.

Figur 1. Tilhøvet mellom referent, omgrep, definisjon og term

Dovdomearkkat

- dovdomearka:
 - earuheaddji dovdomearka
 - **tre** = *fleirårig plante med meir eller mindre høg og kraftig stamme og forveda cellevev*
 - ii-earuheaddji dovdomearka
 - **tre** ?= *har røter* (lea maid duohta šattuid oktavuodas)
- Meroštallamis galget leat **dušše earuheaddji dovdomearkkat**

Doahpaga viidodat

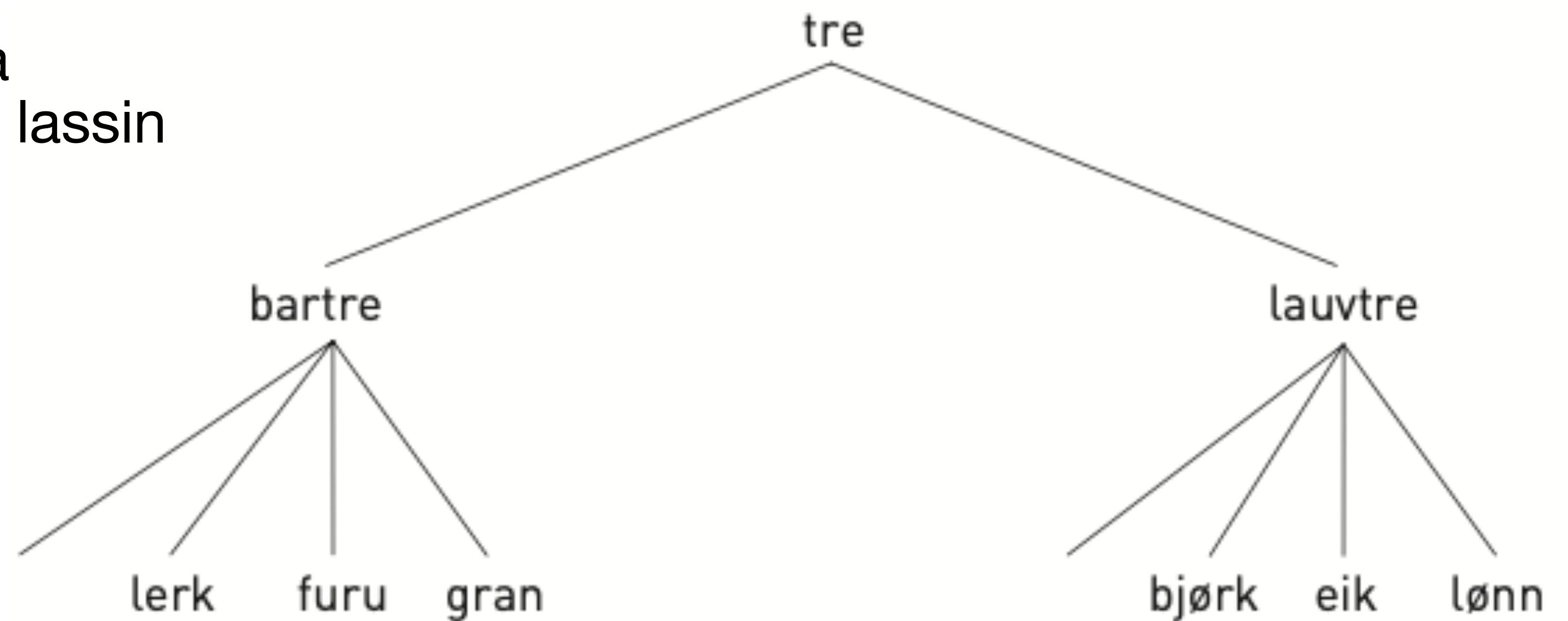
- Doahpaga viidodaga ferte mearridit.
 - muorra = *guossa, beahci, lastamuorra, ...* muhto ii *sohkamuorra*

Doabavuogádat

- Doaba ii leat goassige okto, sorjjasmeahtun.
 - Terminologijabarggu vuodđun lea gávdnat ja analyseret doabavuogádagaid
- Leat máŋga doabavuogádattiippa:
 - generalaš doabavuogádat
 - partitiivvalaš (oassi-) doabavuogádat
 - assosiatiiva doabavuogádat

generalaš doabavuogádat

- generalaš relašuvdna:
 - = jos guovttuin doahpagiin leat seammá dovdomearkkat, muhto nuppis, vuolledoahpagis, lea unnimusat okta dovdomearka eará dovdomearkkaid lassin
- generalaš doabavuogádagas leat
 - badjedoahpagat
 - vuolledoahpagat
 - báldadoahpagat

Figur 2. Generisk omgrepssystem for *tre*

Eanet go okta generalaš doabavuogádat,

(dáppe: golbma tiippa)

1. dálve- ja geassehámi mielde

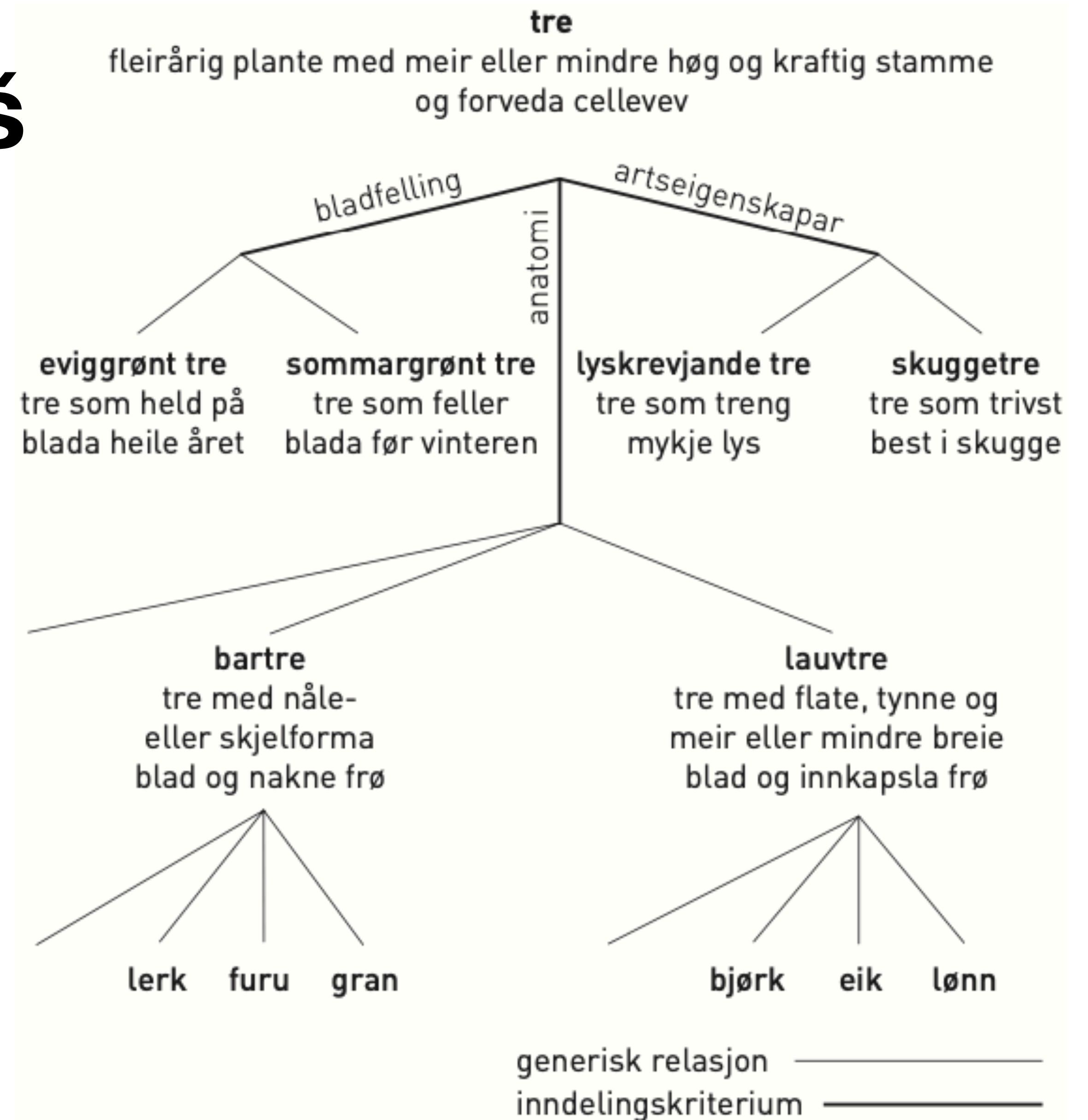
- *bladfelling*

2. šaddansaji mielde

- *artseigenskapar*

3. lasttaid mielde

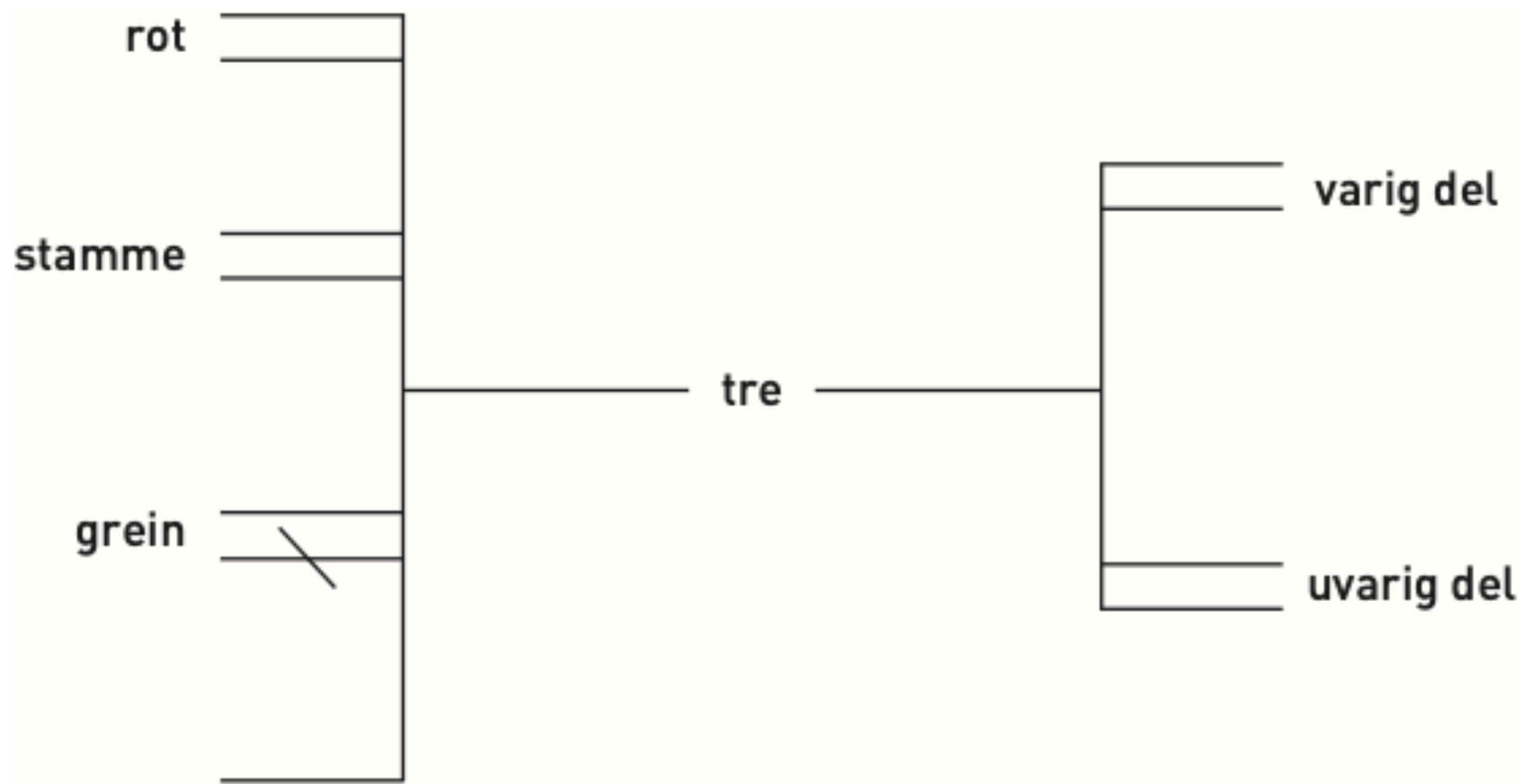
- *anatomi*

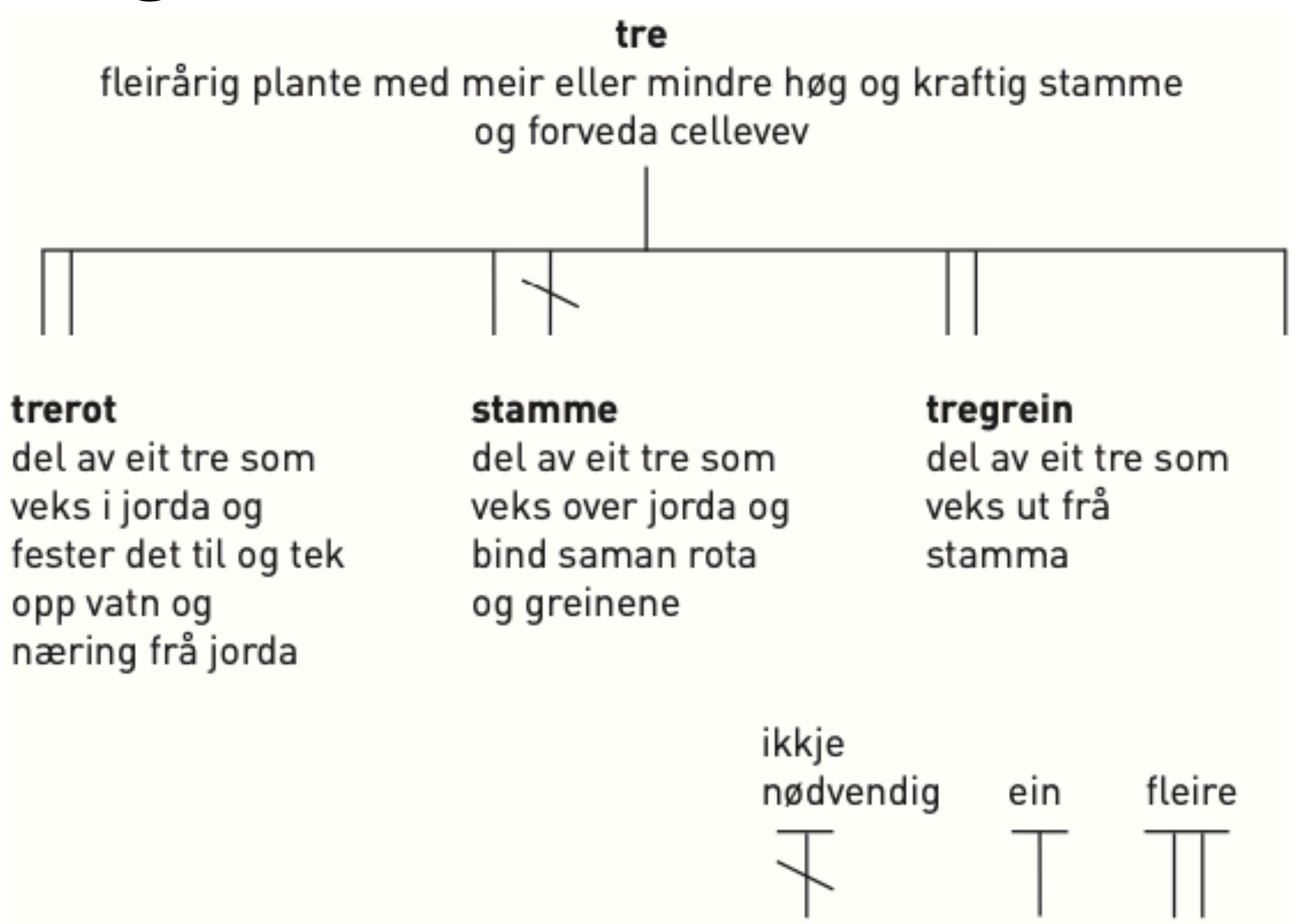
Figur 4. Generisk omgrepssystem for *tre*, med fleire inndelingskriterium

Partitiivvalaš doabavuogádat

Vejolaš hukset máŋga
partitiivvalaš doabavuogádaga

Figur 6. Partitivt omgrepssystem for *tre*, med fleire inndelingskriterium

Figur 5. Partitivt omgrepssystem for *tre*

Assosiatiiva doabavuogádat

Assosiative relasjonar dekkjer ei lang rekkje ikkje-hierarkiske relasjonar, til dømes:

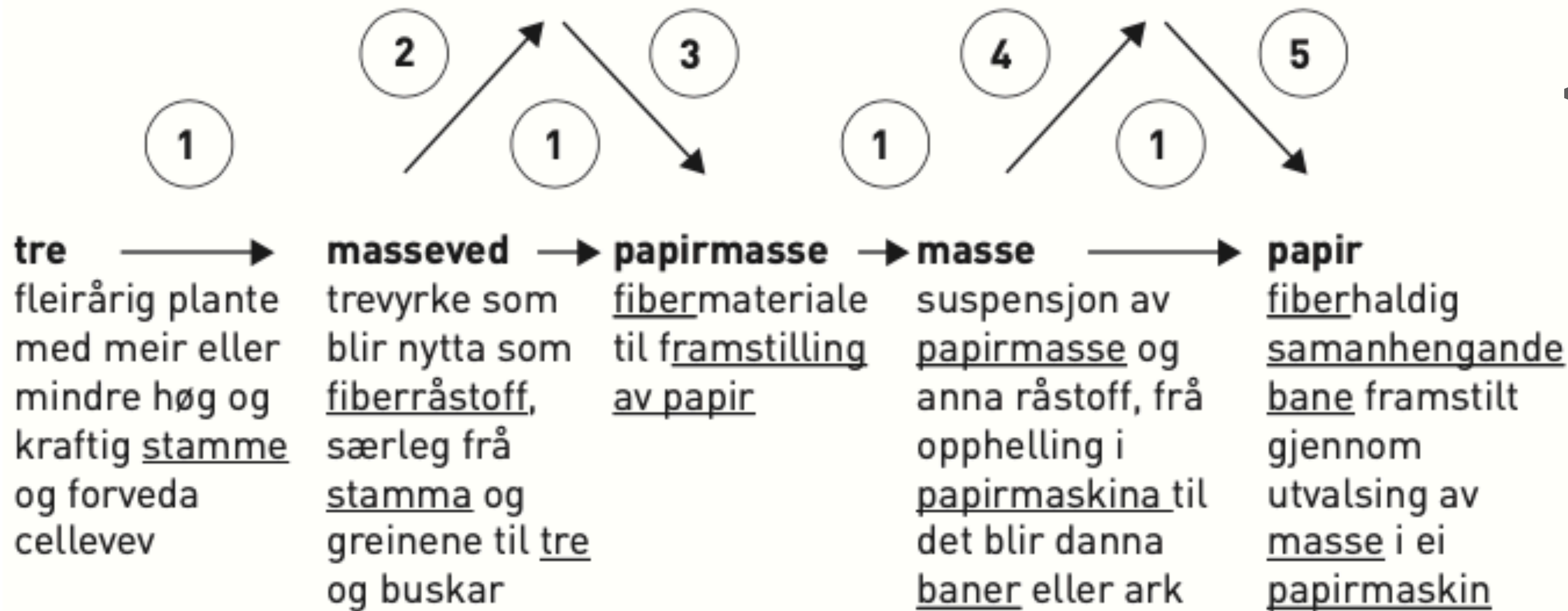
- årsak/verknad (*vår / det kjem lauv på trea*)
- produsent/produkt (*skjor / eit skjorereir*)
- aktivitet/aktør (*bygging av reir / fugl*)
- aktivitet/stad (*bygging av reir / tre;*
papirproduksjon/papirfabrikk)
- føremål/stad (*reir/tre; papirmaskin/papirfabrikk*)
- føremål/aktivitet (*epletre/fruktplukking*)
- verkty/funksjon (*papirmaskin/papirproduksjon*)
- materiale/produkt (*trevyrke/papir*)

koking

handsaming av fiberråstoff i varme og med vatn, vanlegvis med tilsetjing av kjemikaliar for å frigjere fibrar

papirmaskin

maskin til framstilling av papir i samanhengande baner

Relasjonar:

1 opphav → produkt

2 råstoff → prosess

3 prosess → produkt

4 råstoff → maskin

5 maskin → sluttprodukt

Figur 7. Assosiativt omgrepssystem

Makkár doabavuogádat lea riehta?

- Gažaldat lea boastut

Makkár doabavuogádat lea ávkkálaš?

- Dahje eará sániiguin:
- Makkár doabavuogádat lea geavahusas?
- Dat lea das gitta, maid mii dárbbbašit (= maid fágaolmmoš dárbbbaša)

Meroštallamat

Meroštallamat

- Lea buorre idea vuos hukset doabavuogádaga, ja dan manjel meroštallat
- Dan bokte diehtá
 - makkár tearpmaid galgá meroštallat
 - makkár gaskavuohta ja gaskavuohtatiipa sin gaskkas lea
- Ferte vuos meroštallat badjedoahpaga, ja dan manjel vuolledoahpaga
 - (**lastamuorra** lea *muorra*, mii ...)

Meroštallantiippat

- **sisdoallomeroštallamat**
 - ... govvejit mearkkašahtti ja earuheaddji dovdomearkkaid
- **viidodatmeroštallamat**
 - logahallá buot čuozáhagaid, mat leat meroštallama vuolde

Sisdoallomeroštallamat

- Meroštallama struktuvra lea dakkár:
- DOABA = BADJEDOABA, mii lea / mas lea MEARKKAŠAHTTI JA EARUHEADDJI DOVDOMEARKA

lyskrevjande tre

tre som treng mykje lys

skuggetre

tre som trivst best i skugge

edelgass

einatomig gass som berre sjeldan er med i kjemiske sambindingar

Viidodatmeroštallamat

- Viidodatmeroštallan logahallá buot čuozáhagaid, mat leat meroštallama vuolde
- FUOM: Viidodatmeroštallama listu ferte leat ollislaš.
 - planehta = Merkur, Venus, Eana, Mars, ... (= ii leat definišuvdna)

edelgass

helium, neon, argon, krypton, xenon, radon eller ununoctium

Doabavuogádattiippaid meroštallamat

- generalaš doabavuogádagat

tre

fleirårig **plante** med meir eller mindre høg og kraftig stamme og forveda cellevev

bartre

tre med nåle- eller skjelforma blad og nakne frø

gran

bartre av slekta *Picea*

- partitiivvalaš doabavuogádagat

1 **saks**

klippereiskap som har to **saksblad** som er føydde saman på midt-en og dannar ei X-form når dei blir opna, og klipper når dei går saman

saksblad

flatt blad av metall som har egg på den eine sida og ringforma handtak for finger i den eine enden

2 **år**

tidsrom som (meir eller mindre nøyaktig) svarer til krinsløpet til jorda rundt sola

årstid

del av **år** som er karakterisert ved vêr-, vekst- og naturforhold av same slaget

Doabavuogádattiippaid meroštallamat

- assosiatiiva doabavuogádagat

1 ved trevyrke til brensel	←	vedkasse beholdar til ved
2 tømmer trestammer til byggjevyrke eller foredling	←	tømmerhus hus bygd av tømmer
3 fyrstikkvyrke rundvyrke til framstilling av fyrstikker	→	fyrstikk trestikke med tennsats som fatar ved gniding

Buorit ja fuones meroštallamat

- Čále nu olu go lea bággu, muhto ii dađi eanet

eviggrønt tre

tre som held på blada sine sjølv i den kalde årstida på dei breiddegrader der slike årstider kjem regelmessig, men som kan misse blada sine i arktisk klima, eller tre som veks i eit klima der det ikkje er skiftande årstider

Skriv heller:

eviggrønt tre

tre som held på blada sine heile året

- Tearbma ii sáhte leat oassi meroštallamis

1 trehøgd

trehøgd målt frå bakken til toppen av treet

Skriv heller:

trehøgd

avstanden frå bakken til toppen av treet

Jorba meroštallan

2 **eviggrønt tre**
tre som er **eviggrønt**

Skriv heller:

eviggrønt tre

tre som held på blada sine heile året

nedstraums

i omvend retning av **oppstraums**

oppstraums

i omvend retning av **nedstraums**

Skriv heller:

nedstraums

i retning med straumen

Meroštallan ii sáhte leat

- ... negatiiva
- (muhto ok jos ieš doaba lea negatiiva)

- ... viiddis

tre
fleirårig høg plante

- ... gárži

fertilitet
den evna eit **tre** har til å formeire seg

Skriv heller:
fertilitet
evne til å formeire seg

- 1 Negativ definisjon som ikkje kan godtakast:

sommargrønt tre
tre som ikkje er eviggrønt

Skriv heller:
sommargrønt tre
tre som feller blada før vinteren

- 2 Negativ definisjon som kan godtakast:

fleinskalla
som ikkje har hår på hovudet

Meroštallan meroštallama siskkobealde

tre

fleirårig plante med meir eller mindre høg og kraftig stamme og forveda cellevev og greiner, **dvs. delar som veks ut frå stamma**

Om det er nødvendig å definere *grein*, bør det gjerast i ein eigen term-post.

Tearpmat

Tearpmat

- Formálalaš bealit
 - Tearbma sáhttá leat:
 - eanjkilsátni
 - suorggiduvvon sátni
 - goallossátni
 - frása
 - Lea buorre doallat tearpma čállingiela norpmaid siskkobealde

Sániid huksen

- váldit árgagiela sáni tearbman
- váldit latiinnagiela dahje greikkagiela sáni
- heivehit sáni suomagielas
- heivehit sáni dárogielas
- hukset ođđa tearpma goallostemiin dahje suorggidemiin
- hukset ođđa sáni

Doahpagiid ja tearpmaid harmoniseren

Doahpagiid ja tearpmaid harmoniseren

- Ovdal go jorgala terminologijja gielas nubbái (omd. sámegillii), de ferte analyseret olles doabavuogádaga
 - iskat leago oassi terminologijjas juo geavahusas nuppi gielas
 - mearridit ovddalgihtii, mo galgá geavahit iešguđege tearbmakandidáhta

Terminologijaprošeavtta ceahkit

- árvvoštallat dárbbuid
- mearridit ulbmiljoavkku ja ráddjet fágaguovllu
- gávdnat / identifiseret doahpágiid
- cegget terminologalaš dáhtaid
- hukset doahpágiid
- dahkat doabavuogádagaid ja tevdnet doabadiagrámmaid, čállit meroštallamiid
- válljet dahje hukset tearpmaid doahpágiidda
- mannat doabadiagrámmaid čađa

Terminologalaš bargjoavku

- 5-8 miellahtu
- fágaolbmot
- terminologa
- terminologalaš kursa barggu álgomuttus

Bargoplána

- ráddjet fágaguovllu
 - ulbmiljoavkku dárbbuid mielde
- systematiseret buot vejolaš gálduid
 - lágat, njuolggadusat, standárddat, oahppogirjjit, dieđalaš artihkkalat, sátnegirjjit, tearbmabásat, buot vejolaš gáldut
- ii eanet go 200 tearpma háválassi
- Dahkat áigeplána

Tearbmatiippat fágaguovllu mielde

1. tearbma lea geavahasas dušše proševtta fágaguovllu siskkobealde
2. tearbma lea geavahasas sihke proševtta fágaguovllu ja eará fágaguovlluin
3. tearbma lea lonejuvvon eará fágaguovllus
4. tearbma lea maid geavahasas árgagielas

Terminografiija (terminologalaš dáhtaid ovdanbuktin)

- Juohke tearbma oažžu tearbmamerkoša (dá. termpost)
- Tearbmamerkošis galgá leat
 - ID-nummár
 - ieš tearbma (iešguđege terminologiiiačoakkáldaga gillii)
 - tearpma definišuvdna

Terminologiorganisasjonene i Nordterm (se s. 44) har i fellesskap utarbeidet et eget nordisk termpostformat, *Nordic Terminological Record Format* (NTRF).

Eksempel på en termpost i NTRF-format (kodeformat):

nbTE	kjernereaktor
nbSY	reaktor
nbFRTE	atomreaktor
nnTE	kjernereaktor
nnSY	reaktor
nnFRTE	atomreaktor
nbDEF	innretning der en regulerbar og selvopprettholdende <RBEG kjedereaksjon> av kjerneprosesser (<RBEG fisjon> eller <RBEG fusjon>) kan finne sted
deTE	Kernreaktor <GRAM m>
enTE	nuclear reactor
frTE	réacteur <GRAM m> nucléaire
svTE	kärnreaktor
KLASS	7.1.2
KILD	RTT 60 Ordbok for energi

Forklaring:
nb = bokmål, nn = nynorsk, de = tysk, en = engelsk, fr = fransk, sv = svensk
TE = term, SY = synonym(term), FRTE = frarådet term, DEF = definisjon, KLASS = klassifisering, KILD = kilde, RBEG = relatert begrep (uten angitt begrepsrelasjon), GRAM = grammatiske opplysninger, RTT = Rådet for teknisk terminologi

Samme termpost i et presentasjonsformat:

nb **kjernereaktor; reaktor**; [ikke *atomreaktor*]
nn **kjernereaktor; reaktor**; [ikkje *atomreaktor*]
innretning der en regulerbar og selvopprettholdende **kjedereaksjon** av kjerneprosesser (**fisjon** eller **fusjon**) kan finne sted
de **Kernreaktor** *m*
en **nuclear reactor**
fr **réacteur** *m* **nucléaire**
sv **kärnreaktor**
<7.1.2>
Kilde: RTT 60 Ordbok for energi

Terminologiija - deskriptiiva dahje normatiiva?

- Dábálaččat terminologiija lea sihke - ja:
 - Oassi prošeavttas ferte iskat makkár terminologiija lea geavahusas
 - Jos evttohuvvon terminologiija spiehkasta gielageavaheamis de giige ii háliit dan geavahit
 - Terminologiija ulbmil lea goitge standardiseret fágagiela, dan dihte dat lea normatiiva

Naba jos ulbmil lea govvet árbevirolaš giela?

- Ovdamearka: Duodji
- Jos ulbmil lea govvet **fága** — duodjeproseassa ja dan giela — de fáddá lea deskriptiiva terminologiija:
 - Makkár doabavuogádagat duojs leat leamaš, mo daid sáhttá analyseret, makkár doahpagat leat leamaš doabavuogádagas, mo dat leat meroštallojuvvon, ja makkár tearpmaiguin duodjárat leat ságastallan doahpagiid birra?
- Jos ulbmil lea govvet árbevirolaš duoji **giela**, de dilli lea earálágan.
 - Dan dáhpáhusas dutkanfáddá ii leat doabavuogádat, muhto giella. Ja fága ii leat terminologiija, dat lea **fágaleksikografiija**.

Gáldut, girjjálašvuhta

- Neahttásiiddut
 - <https://www.sprakradet.no/Sprakarbeid/Terminologi/>
- Girjjálašvuhta
- Suonuuti, Heidi 2015 [2010]: [Termlosen](#). Oslo: Språkrådet.